

Donat.

QB

QB

08130

De Wetenschappelijke == beoefening == = der Psychiatrie =

◎ ◎ **REDE** BIJ DE AANVAARDING VAN
HET HOOGLEERAARSAMBT AAN DE VRIJE
UNIVERSITEIT TE AMSTERDAM, DEN 27^{EN}
SEPTEMBER 1907 UITGESPROKEN ◎ ◎

DOOR

DR. L. BOUMAN.

KAMPEN — J. H. KOK — 1907.

QB

Pol. d. 8

**DE WETENSCHAPPELIJKE BEOEFENING
DER PSYCHIATRIE**

DE WETENSCHAPPELIJKE BEOEFENING DER PSYCHIATRIE

REDE

BIJ DE AANVAARDING VAN HET
HOOGLEERAARSAMBT AAN DE VRIJE UNIVERSITEIT
TE AMSTERDAM,
DEN 27^{en} SEPTEMBER 1907 UITGESPROKEN

DOOR

Dr. L. BOUMAN.

KAMPEN — J. H. KOK — 1907.

*Mijne Heeren Directeuren onzer Vereeniging, Mijne Heeren
Curatoren, Professoren, Studenten van deze Universiteit en
voorts gij allen, die herwaarts opkwaamt om deze plech-
tigheid met Uwe tegenwoordigheid te vereeren.*

Zeer Geachte en Zeer Gewenschte Toehoorders.

In de geschiedenis van de krankzinnigenverpleging zal de 19e eeuw steeds met eere genoemd worden. Het alleen juiste beginsel, dat krankzinnigen zieken zijn en ook als zoodanig moeten behandeld worden, heeft, na veel bestrijding van verschillende zijden ondervonden te hebben, ten slotte gezegevierd en aan dit beginsel danken wij onze nieuwerwetsche inrichtingen, die met de oudere schier alleen den naam gemeen hebben.

Men kan zich, gewoon geraakt aan de nieuwere toestanden, niet gemakkelijk een voorstelling maken, welke moeilijkheden overwonnen moesten worden, en welke bezwaren uit den weg geruimd moesten worden, voordat men in vakkringen algemeen had aanvaard, dat de veranderingen werkelijk verbeteringen waren en zeker is de tijd nog niet gekomen om boudweg te beweren, dat deze overtuiging een algemeene is geworden. Nu en dan hoort men nog enkele cynische opvattingen verkondigen, die, al is het ook in mindere mate, op verschillende chronische lijders van toepassing zouden zijn, deze namelijk, dat het eigenlijk schadelijk is krankzinnigen zoo goed te verzorgen, omdat daardoor deze onnuttige leden der maatschappij langer in het leven gehouden worden, — een opvatting, die ik alleen noem, om haar te signaleeren.

Daarnaast echter zijn er niet weinigen, die twijfel koesteren aan de nieuwere methoden van behandeling, waarbij de dwang afgeschaft is en de vrijheid zooveel mogelijk toepassing vindt, omdat men overtuigd is, dat de strenge blik en de sterke vuist betere

middelen van verweer zijn. Met opzet zeg ik van verweer, daar in dit woord ook het beginsel uitgedrukt is.

Het is reeds bijna 70 jaar geleden, dat Schroeder van der Kolk in een rede bij de overdracht van het rectoraat aan de Hoogeschool te Utrecht een noodkreet deed hooren „over de verwaarloozing der vereischte zorg, ter leniging van het lot der krankzinnigen en ter genezing derzelven in ons vaderland”. „God geve”, zoo zegt hij, „dat deze (door hem uitgesproken) wenschen binnenkort vervuld worden, dat de belemmeringen, die minder in de zaak zelve, dan in de gezindheden der menschen gelegen zijn, spoedig verdwijnen”. Zijne wenschen zijn voor een groot deel vervuld geworden. Nederland staat nu mede in de eerste plaats, waar het geldt de behartiging van de belangen der krankzinnigen en er is een prijzenswaardige wedijver om in de goede richting werkende steeds meer de eigenaardige moeilijkheden, aan de verpleging van krankzinnigen verbonden, te overwinnen. Wie gedurende vele jaren in een krankzinnigengesticht werkzaam was, beseft volkomen, dat van een rusten op de verkregen lauweren nog geen sprake kan zijn, dat er steeds weer gewaakt moet worden tegen sleur en verkeerde gewoonten, die juist bij deze verpleging zoo gemakkelijk insluipen. Maar hij is met dankbaarheid vervuld, als hij terug ziet op hetgeen was en nu is, hetgeen verkregen werd dank zij de energie der geneesheeren.

Heeft de vooruitgang van de wetenschappelijke psychiatrie gelijken tred gehouden met dien van de krankzinnigenverpleging, — dat is de vraag, wier uiteraard korte bespreking ik mij tot taak heb gesteld. Het kan niet ontkend worden, dat de waardeering voor den psychiater door de betere gestichten en de betere verpleging belangrijk gestegen is. Wij wenschen echter niet alleen waardeering voor de goede verpleging, we wenschen die ook voor onze wetenschap.

Lange jaren leefden de psychiaters betrekkelijk afgezonderd van elkander en van de collega's, die de andere onderdeelen der geneeskunde beoefenden. Zij legden bij elkaar bezoeken af en bespraken nu en dan wetenschappelijke vraagstukken; het was de periode, waarin de algemeene menschenkennis het voornaamste geacht werd, waarbij van het individueel verzamelen van gegevens eigenlijk de waarde van den psychiater afhing. Die bezoeken her-

innerden, zooals Ziehen het noemt, „an die odysseischen Gastreisen bei Nestor und Menelaos; dieselbe Isolierung, dieselbe patriarchatische Gastfreundschaft”.

Van een wetenschappelijke psychiatrie was natuurlijk geen sprake. Eerst moest ook daarvoor de krachtige ontwikkeling van de natuurwetenschappen, zooals we deze in de vorige eeuw gehad hebben, voorafgaan. Niet vergeten mag worden, dat ook de ontwikkeling van de andere onderdeelen onzer medische wetenschap tot aan het midden der vorige eeuw in verschillende opzichten te wenschen overliet. Het was de tijd, waarvan Helmholtz zulk een geestige beschrijving gaf in „Das Denken in der Medicin”, waarbij de toen geldende wijsgeerige beschouwingen ook haar invloed uitoefenden op de hoogleeraren in de geneeskunde. Vooral door den grooten physioloog Johannes Müller en niet minder door Helmholtz zelf begon een andere richting meer en meer veld te winnen. Waarneming en experiment waren de voornaamste factoren geworden bij het onderzoek en de schitterende resultaten, die langzamerhand verkregen werden, zijn daaraan te danken geweest.

Terwijl de eerste hoogleeraar in de psychiatrie in Duitschland, Heinroth in Leipzig, van wege zijn rechtzinnig standpunt meer gesmaad dan gelezen, zou men kunnen zeggen, hoewel hij toch een der beste leerlingen van Pinel kon genoemd worden, met zijne collega's de oudere opvattingen huldigde, was het Foville in Frankrijk, die aannam, dat de psychiatrie een deel der leer van de hersenziekten en nog meer speciaal van de hersenschorsziekten was. Hiermede was de neuropathologische periode in de psychiatrie aangebroken, daarmede had zij een waardige plaats naast de andere zusteren verkregen, kon zij dezelfde methoden gaan toepassen.

Het succes bij de andere onderdeelen der medische wetenschap droeg niet onbelangrijk bij tot de meer nauwkeurige beoefening der psychiatrie. De geneesheeren, die vroeger in die andere takken werkzaam waren, lieten niet na met denzelfden ijver hunne onderzoekingen op het gebied der psychiatrische wetenschap voort te zetten. Het verschijnen van Griesinger's „Die Pathologie und Therapie der psychischen Krankheiten” is een evenement geweest. Daarin werd de vraag gesteld, welk orgaan moet overal en altijd noodzakelijk ziek zijn, waar krankzinnigheid gevonden wordt, en het antwoord luidde: „de physiologische en pathologische feiten toonen

ons aan, dat dit orgaan alleen de hersenen kan zijn ; voor alles hebben we in de psychische ziekten telkens ziekten van de hersenen te zien”.

Deze opvattingen werden bij het klinisch onderzoek toegepast.

Daarmede was de eerste schrede gezet op den weg, die later ook met name door zijne opvolgers Westphal en Jolly is bewandeld geworden.

Men had nu in de hersenen een orgaan gevonden, dat men anatomisch kon onderzoeken en pathologisch-anatomisch kon bewerken. Men kon, al ging het ook met moeilijkheden gepaard experimenten uitvoeren, er was nu toch iets objectiefs gegeven, hetgeen men vroeger steeds gemist had.

Tweëerlei werd nu beoogd. Men trachtte met dezelfde methoden te arbeiden als de andere onderdeelen der medische wetenschap, men moest tevens het begrip ziel laten rusten. Het vitalisme had reeds, zoo meende men, den genadeslag gekregen, alle veranderingen moesten fysisch-chemisch verklaard worden op het gebied der physiologie. De psychiatrie stond in het teken van het materialisme. Meynert zegt in de voorrede van zijne „Klinische Vorlesungen über Psychiatrie” „die Psychiatrie ist die Lehre der Erkrankungen des Vorderhirns in seinen Verbindungen und entsteht wissenschaftlich erst mit einer eingehenden Kenntniss des Gehirnes und seiner Leistungen”.

Op geniale wijze heeft Wernicke getracht het localisatieprobleem ook op het gebied der psychiatrie toepassing te doen vinden en scherp tegenover elkander geplaatst de ziekten van den geest als ziekten van het associatiesysteem en de gewone hersenziekten als ziekten van het projectiesysteem. In de schors zou men een „Art schichtenweise Ablagerung der Vorstellungen” hebben, gelijkende op de sedimentvormingen der jongste aardlagen. Van binnen naar buiten zou men aantreffen in de cellagen : het bewustzijn van het lichaam, dat van de buitenwereld en dat van de persoonlijkheid.

De psychiaters legden zich met buitengewonen ijver toe op de anatomie der hersenen, vlijtig werd gezocht op embryologisch gebied naar phylogenetische schakels.

Men had immers iets tastbaars in de anatomie en men gevoelde zich nu ebenbürtig met de andere beoefenaars der geneeskunde, al konden voorzichtig aangelegde naturen ook de opmerking niet weerhouden, dat men op deze wijze het terrein der vak-anatomen en der zoölogen betrad.

Juist op embryologisch gebied had Flechsig zich door zijne belangrijke en geduldig doorgezette onderzoekingen lauweren verworven. Hij had, de methode van Weigert voor mergscheede-kleuring toepassend, waargenomen, dat bij de verschillende ontwikkelingsstadia van het foetus ook verschillen waar te nemen waren, wat de zenuwvezels betreft, en het is noodig met het oog op de belangrijke consequenties, die daaruit getrokken zijn, dat ik dit in 't kort nader toelicht.

Tot het midden van de 5de maand van het embryonale leven wordt het geheele cerebrospinaal systeem gevormd uit grijze stof. Daarna treedt de witte op, dan ontwikkelen zich nl. om de ascyinders der zenuwcellen mergscheeden. Deze mergscheedomkleeding geschiedt nu niet op onregelmatige wijze. Zoodra men de embryo's in verschillende ontwikkelingsstadia bestudeert en onderling vergelijkt, blijkt in de eerste plaats, dat de mergscheeden op bepaalde tijdstippen zich ontwikkelen, zoodat men, den leeftijd van het embryo wetend, ook kan zeggen, welke vezels reeds een mergscheede hebben en welke niet. In de tweede plaats werd gevonden, dat alle zenuwvezels, die denzelfden oorsprong en dezelfde eindiging hebben, die dus dezelfde anatomische verbindingen hebben en bijgevolg gelijke functies moeten vervullen, op denzelfden tijd hunne mergscheede krijgen, terwijl bundels van zenuwvezels, die verschillende anatomische verbindingen bezitten, hunne mergscheede op verschillende tijden krijgen.

Al deze bundels zenuwvezels, morphologisch aldus van elkaar verschillende, zouden volgens Flechsig ook van elkaar verschillen in physiologisch opzicht; ieder van deze bundels zou een systeem vormen.

De embryologische methode heeft Flechsig tot een geheel nieuwe opvatting van de functioneele waarde van de verschillende streken van de hersenschors gebracht. Hij verdeelde de hersenschors in twee zones, die juist te begrenzen waren; een zone, die door projectievezels verbonden was met de lagere nerveuse centra, de zintuigsferen, de „Projectionscentren", en een zone, die geen projectievezels bevat, maar waarvan de verschillende deelen door talrijke associatievezels verbonden waren met de zintuigsferen, de „Associationscentren". De latere onderzoekingen van Sachs, von Monakow, Siemerling e. a. hebben aangetoond dat de „Asso-

ciationscentren" ook projectievezels bevatten, zoodat er wel quantitatief, maar geen kwalitatief verschil zou zijn. Dit is later ook door Flechsig toegegeven op grond van eigen onderzoek en bovendien verdeelde hij zoowel de „Associationscentren" als de „Projectionscentren" in verschillende deelen, zoodat hij ten slotte genoodzaakt was minstens 40 zones aan te nemen.

- Bij deze onderzoekingen heb ik wat langer stilgestaan, omdat Flechsig de hoofdvertegenwoordiger was van die richting, die van de hersenanatomie alle heil voor de psychiatrie verwachtte. In zijn bekend werk „Gehirn und Seele" heeft hij de betrekkingen van de hersenanatomie tot de psychiatrie geschilderd. Daarmede heeft hij echter den bodem van het exacte onderzoek verlaten en is op speculatief terrein gekomen. Toegegeven het recht om een scherpe scheiding te maken tusschen de twee voornaamste zones, door Flechsig gevonden, welk recht was er om zeer bepaalde onderscheiden functies aan te nemen, terwijl men toch van de betrekking tusschen bouw en functie zoo goed als niets wist.

Het verband met de psychiatrie wordt nu in genoemd werk door voorbeelden toegelicht, waarvan ik enkele zal aangeven. Het beeld van de hallucinatoire verwardheid zou door haardaandoeningen verkregen worden, waardoor gelijktijdig het achterste groote associatiecentrum en één of verscheidene zintuigsferen getroffen worden. Dat de impulsieve handelingen soms in het bewustzijn als imperatieve gehoorshallucinaties waargenomen worden, zou zoo verklaard moeten worden, dat de prikkel op associatiebanen van de „Körperfühlsphäre" op de gehoorssfeer overspringt en omgekeerd. Gedachtenvlucht en verlangzaming van het verloop der voorstellingen zouden van de zintuig- en van de associatiecentra uit kunnen ontstaan, de gesystematiseerde waan zou echter zonder twijfel op een gecombineerde ziekte van beide centra berusten. Speciaal bij de hypochondrische paranoia zou het voornaamste uitgangspunt de „Körperfühlsphäre" zijn, de invloed van ziekelijke gevoelens zou tot de heerschappij van de affectieve gedachtenverbindingen boven die volgens ervaring verkregen leiden. Metterdaad eenvoudige oplossingen, indien men klinisch beter de genoemde aandoeningen kende en indien men overtuigd was physiologisch op vasten bodem te staan.

Hoe we het klinisch onderzoek tegenover het anatomisch moeten beschouwen, bespreek ik straks, eerst nog enkele woorden over de

opvatting van Flechsig over de associatie-vezels, een opvatting, die trouwens eveneens bij Wernicke schering en inslag is. Zonder enig bewijs heeft men aangenomen, dat hetgeen we in de psychologie associatie noemen, in betrekking stond tot de associatievezels. Het principe der geleiding, overgenomen uit de physiologie der periphere zenuwvezels, had men daarbij toegepast. Nu is het ongetwijfeld waar, dat men, zoodra geen waarnemingen ons ten dienste staan, gerechtigd is hypothesen aan te nemen, maar deze moeten ook recht op dien naam hebben. Anatomisch hebben we het post mortem materiaal, hetgeen wel met zorg behandeld moet worden om ons voor vergissingen te vrijwaren, maar dat toch vrijwel constante resultaten geeft. Maar voor het verkrijgen van physiologische waarnemingen staan we grootendeels machteloos. Terecht zocht men nu naar de functioneele eigenschappen van de zenuwvezels, als het gemakkelijkst toegankelijk. Daarbij vond men echter, dat slechts in één richting, nl. ten opzichte van de electriche eigenschappen, waarnemingen te verkrijgen waren. Bedenkelijker werd het echter, toen de daardoor verkregen grondbegrippen zulk een beteekenis kregen, dat men ook bij de processen van geheel anderen aard van het centrale zenuwstelsel die physiologische voorstellingen en fundamenteele begrippen tot uitgangspunt koos en uitsluitend daarmee ging werken.

De moeilijkheden, waarop het geleidingsprincipe stuit, zijn niet geringe. Daarvoor wil ik alleen een aan von Kries ontleend voorbeeld memoreeren. Wanneer het kind een voorwerp, dat het ziet, leert noemen, dan geschiedt dit daardoor, dat gelijktijdig of onmiddellijk na elkander de optische waarneming van het voorwerp en de akustische van den naam plaats vindt. De optische berust daarop, dat prikkelingsprocessen van den Nervus opticus in de hersenschors van den lobus occipitalis (misschien verder) gaan, de akustische op een door den Nervus acusticus in den lobus temporalis bewerkte verandering. Waar is dan nu de baan, op wier toenemende „Wegsamkeit” de vorming van onze associatieve verbinding moet berusten? Het principe maakt wel duidelijk de versterking en bevestiging van een reeds bestaande verbinding, is het eerst zoover, dat bij den optischen indruk de naam ons invalt (al is het ook nog moeilijk en onzeker), dan is het fundament aanwezig, waarop het geleidingsprincipe van beteekenis kan zijn.

Maar voor het eigenlijk begin, waar elk der te associeëren zintuigindrukken door zijn poort in de hersenen binnendringt, is het niet te gebruiken. Zou men daarop willen wijzen, dat beide prikkelingen tot in hetzelfde neutrale terrein komen en nu door de ontmoeting de verbindingsbaan voor de associatie ontstaat, dan is dit niet goed mogelijk. Hoe moet het begrepen worden, dat de op een oogenblik intralende optische en acustische prikkelingen elkander zoo ontmoeten, als het voor de vorming van een verbinding noodig zou zijn, dat niet de acustische op andere optische elementen, welke dan ook, overgaat? Datgene, wat we in zijn ontstaan wenschen te verklaren en dat we feitelijk op de menigvuldigste wijze zien ontstaan, zou eigenlijk altijd reeds van te voren gepraeformeerd moeten zijn. Waren we niet bevooroordeeld, dan zou het proces een geheel anderen indruk maken. Komen optische en acustische prikkelingen in een gemeenschappelijk voor beide toegankelijk en hen verbindend gebied, dan zal men veel meer voor de voorstelling gevoelen, dat elke prikkeling van den een of anderen zin, hoe zij ook zij, uit welke elementen ook samengesteld, het geheele gebied in een bepaalden „Gesamtzustand” zou brengen en dat de coëxistentie van twee dergelijke „Gesamtzustände” een verband tusschen hen zou geven, een verband, dat wel is waar anatomisch of physisch chemisch ons nog niet helder zou zijn, in elk geval niet als de vorming van een geleidingsbaan op te vatten zou zijn.

Na deze uiteenzetting moet het de vraag zijn, of men gerechtigd is deze hypothesen te blijven handhaven. Indien ik het goed inzie, dan heeft het aphasieschema en het vermeende succes daarmede verkregen een groote verwarring gesticht. Reeds van Melle wees in zijn dissertatie op de groote schade daardoor aangericht. „Men heeft daardoor een onherstelbare verwarring gekregen tusschen physiologische en psychologische begrippen. Want een aphasieschema met zijn cirkeltjes en verbindingslijnen is niets anders dan een verbinding van de theorieën der associatie-psychologie met de anatomische en histologische termen”. Juist door de fundamentele dwalingen, die daardoor ingeslopen zijn en om de gewaagde hypothesen, die als vanzelf sprekend aangenomen werden, heeft men ook op het gebied der psychiatrie een verkeerde richting ingeslagen. Al zou ik niet gaarne alles onderschrijven, hetgeen Marie in zijne jongste publicaties over aphasie gegeven heeft, dat hij nog eens

de oogen geopend heeft voor de zwakke punten in de geldende aphasieleer en daardoor prikkelt tot nieuw onderzoek, is op zich zelf reeds een verdienste.

Indien we nu de groote moeilijkheden, die zich op anatomisch, maar vooral op physiologisch, gebied aan ons voordoen, overwonnen hadden, indien we al de hersenprocessen hadden leeren kennen zouden we dan ook gereed zijn met onze taak? Zeker niet. We hebben te doen met processen van geheel anderen aard, hetgeen ik nader ga toelichten bij de histologische onderzoekingen van de hersenschors, die in onderscheid van het hersenpathologisch onderzoek ons resultaten van veel meer waarde geleverd hebben. Ik bedoel hier de onderzoekingen van Nissl en Alzheimer. Nadat in het begin al te hooge verwachtingen gekoesterd werden en de meening ingang begon te vinden, dat de electieve kleuringsmethode van de gangliëncellen volgens Nissl ons typische veranderingen van gangliëncellen zou geven voor bepaalde ziektevormen, bleek spoedig, dat deze hoop ijdel was, maar wel vond men, dat deze methode belangrijke resultaten gaf voor de differentiële diagnoses, al waren dan ook niet de gangliëncellen de criteria. Naar het voorbeeld van Nissl begon Alzheimer een groot materiaal nauwkeurig te onderzoeken en publiceerde daarna zijne resultaten, die van verschillende zijden konden bevestigd worden.

Zoo is het reeds mogelijk tusschen dementia paralytica eenerzijds, dementia senilis, arteriosclerosis en lues cerebri anderzijds, histopathologisch onderscheid te maken.

Dank zij dit onderzoek kon nog kort geleden de ontdekking worden gedaan, dat tusschen de slaapziekte en de dementia paralytica vele relaties bestaan. Bij beide zag men de diffuse infiltratie der meningen en vaten met plasmacellen en lymphocyten, de schorscapillairen vnl. voorzien van plasmacellen, woekering van intima- en adventitiacellen, vaatspruiten en staafjesellen en degeneratieve veranderingen van de eigenlijke zenuwsubstantie met de corresponderende woekering der neuroglia.

De plasmacellen kwamen echter in alle organen van het lichaam voor en zij hadden neiging de adventitieële lymphruimten te verlaten, terwijl het proces zonder regelmaat zich over den cortex uitbreidde. De progressieve dementie met de nerveuse symptomen komen bij beide voor, slaapzucht en koorts bij de slaapziekte alleen.

Bijzonder gewichtig mag het zeker genoemd worden, dat Schaudinn overgangsvormen vond tusschen Trypanosomen en Spirochaeten.

Ook voor enkele vormen van epilepsie behoeft men aan typische histologische veranderingen niet meer te wanhopen.

Dat ook het physiologisch experiment hulp kan bieden kan gereedelijk worden toegegeven, al zal men voor oogen moeten houden, dat men in de meeste gevallen bij de psychosen met chronische processen te doen heeft, waardoor de vergelijking zeer bemoeilijkt wordt.

Met voldoening kan er verder op gewezen worden, dat naar een betere scheiding van de verschillende gebieden in de hersenschors gezocht wordt en dat de histologische localisatie door de onderzoekingen van Brodmann en Campbell beslist vorderingen heeft gemaakt. Maar al worden de onderzoekingsmethoden nog beter dan zij tot heden toe zijn, al zou ook met name de nu nog grillige neurogliamethode van Weigert constante resultaten geven, noodig is het zich goed voor oogen te houden, dat het histopathologisch onderzoek eerst belang krijgt na het nauwkeurig klinisch onderzoek. Wel zal men, zooals het mij reeds enkele malen gebeurde, bij het verkrijgen van resultaten, die voor dementia paralytica constant zijn, nadat in vivo een andere diagnose was gesteld, nagaan of men op klinisch gebied geen fouten heeft gemaakt, maar niet het histopathologisch, maar het klinisch moet de leiding hebben. Psychische toestanden door hersenveranderingen verklaarbaar maken is toch niet wel mogelijk.

Met opzet heb ik zoolang stilgestaan bij de anatomische richting in de psychiatrie. Men gold lang voor minderwaardig, als men geen voldoende handigheid en ervaring op anatomisch gebied had. Er zijn zelfs klinieken, die niet anders dan anatomische laboratoria te zien geven. Het denkbeeld, dat men dan alleen wetenschappelijk psychiater kan zijn, als men op anatomisch gebied voldoende thuis is, moet geëcarteerd worden. Dat iemand als Kraepelin, die zooveel gedaan heeft voor de ontwikkeling der klinische psychiatrie, geen enkele anatomische studie publiceerd, geeft in dit opzicht te denken.

Mutatis mutandis gelden dezelfde bezwaren en voordeelen voor het physiologisch-chemisch en voor het bacteriologisch onderzoek, de beide andere takken, die zich meer direct aan de andere onderdeelen der geneeskunde aansluiten.

Het komt mij voor, dat er op physiologisch-chemisch gebied nog veel kan gedaan worden. Stofwisselingsonderzoekingen in acute en periodisch verloopende gevallen moeten van het hoogste gewicht geacht worden. Het is bekend, dat men vooral de epilepsie tot onderwerp van studie heeft gemaakt, met het oog op de periodiek optredende ontladingen, maar veel is men nog niet gevorderd. De onderzoekingen van Alt en Hoppe zijn in dit opzicht reeds wat meer moedgevend.

Ik heb mij persoonlijk geruimen tijd beziggehouden met bloedonderzoekingen, maar ook hierbij waren de resultaten zeer wisselend. Urine- en bloedonderzoek moet echter ook in het vervolg steeds de aandacht blijven vragen van den wetenschappelijken onderzoeker.

Iets verder gevorderd zijn we op het gebied van het onderzoek van het cerebro-spinaalvocht. In twijfelachtige gevallen van dementia paralytica wordt nu reeds vrij algemeen dit onderzoek toegepast.

Interessant zijn ook de Plaut-Wassermann'sche onderzoekingen over syphilitische antistoffen bij lijders aan dementia paralytica.

Niet zonder gewicht zijn verder de mikrochemische onderzoekingen ook voor de pathologie geweest, nu Alzheimer protagonoide lichamen in buitengewone hoeveelheid bij de amaurotische idiotie (pathologisch-anatomisch met zoovele bijzonderheden) voorhanden, ook bij de funktioneele psychosen kon waarnemen, terwijl hij bij verschillende ziekte toestanden de amoeboiden gliacellen, myelinoïden en fibrinoïde korrels kon waarnemen, alle producten, die vooral door de onderzoekingen van Reich beteekenis gekregen hebben.

Op bacteriologisch gebied zijn het de onderzoekingen van Ford Robertson, die de aandacht getrokken hebben. Twee verschillende soorten van diphtheriebacillen, de *Bacillus paralyticus longus* en de *Bacillus paralyticus brevis* zouden de dementia paralytica en tabes dorsalis kunnen doen ontstaan. Deze bacillen trof men aan op verschillende plaatsen, de longen, het spijsverteringskanaal, het urogenitaalapparaat van lijders aan dementia paralytica. Ford Robertson was in staat deze ziekte bij ratten te doen ontstaan en O' Brien verkreeg een serum bij de geit, die voor de geïnfecteerde honden een beschermende werking uitoefende, terwijl eerstgenoemde bactericide sera voor therapeutische doeleinden gebruikte.

Het zal aanbeveling verdienen sceptisch te zijn tegenover deze

resultaten. De voornaamste bezwaren zijn wel 1° dat de B. paralyticans niet voldoende onderscheiden kan worden van andere bacillen, die in bijna ieder weefsel worden aangetroffen, in normalen of pathologischen toestand 2° dat de bacillen niet in ieder geval van dementia paralytica werden aangetroffen.

Al zijn we dus nog niet, waar we wezen moeten, toch blijft ook het bacteriologisch onderzoek de aandacht van den psychiater vragen, mits hij in dit opzicht voldoende voorbereiding heeft gehad. Het ligt echter voor de hand, dat men slechts voor een beperkt aantal ziektevormen resultaten van het bacteriologisch onderzoek kan verwachten. Het ervaringsfeit, dat intercurrente ziekten soms gunstig kunnen inwerken op een bestaande psychose, heeft eveneens proeven in de genoemde richting doen nemen, die echter evenmin veel opgeleverd hebben, ook zelfs therapeutisch niet.

Het onderzoek naar de aetiologie der psychosen heeft beslist vorderingen gemaakt, wat de exogene oorzaken betreft. In dit opzicht is het van het hoogste gewicht contact te blijven houden met de andere onderdeelen der geneeskunde.

Minder hoopvol is de stemming wat de endogene factoren betreft. Er mag veel materiaal verzameld zijn wat de hereditet betreft, ieder echter, die op dit gebied verzamelde, zal moeten toestemmen, dat het buitengewoon veel moeite kost om zekere gegevens te verkrijgen. Vooral na het belangrijke werk van Lorenz (Lehrbuch der Genealogie) is men aan het twijfelen geraakt over de waarde der oudere onderzoekingen en het veelvuldig gebruik van woorden als degeneratie bewijst wel, dat men nog geenszins tot de kern der dingen is doorgedrongen. Gevaarlijker wordt het, zoodra men de consequentie van de opvattingen over degeneratie gaat aanvaarden en bijv. bij het sluiten van een huwelijk zou willen aangeven, hoeveel procenten kans bestaat, dat de toekomstige echtgenoot of echtgenote vrij van psychosen zal blijven. Voorspellingen in die richting zijn ons echter ook al niet in wetenschappelijke tijdschriften gespaard gebleven.

Met de aetiologie hangt ten nauwste samen de prophylaxis. Versterking van het psychisch weerstandsvermogen moet het doel zijn en dat doel kan in hoofdzaak bereikt worden door de opvoeding in huis en school. In mijne voordracht „de geestelijke hygiëne van het kind” heb ik dezen factor uitvoerig besproken en met name er op gewezen, dat Moebius en Oppenheim terecht aannemen,

dat het geloof een sterke kracht is tegen die machten, die strijd voeren tegen het zenuwstelsel. Alleen door een innige en diepe overtuiging te wekken, die in de eerste plaats bij den opvoeder of onderwijzer zelf aanwezig moet zijn, door een wereldbeschouwing te geven, die naast een ernstig pessimisme ook een heerlijk optimisme schenkt, alleen daardoor kan ik heil verwachten van den factor godsdienst voor de geestelijke hygiëne van het kind.

De groote beginselen, in den Bijbel neergelegd, zijn van ontzaglijke waarde om den mensch geestelijk te vormen, om hem staande te houden te midden van tegenspoed en rampen, om hem steun te geven bij het vele onbevredigde, dat het leven ons biedt.

Door den Bijbel wordt de zin voor het ware, goede en schoone ingeprent, worden nederigheid en ootmoed aanbevolen en een heerlijk altruïsme geleerd „God lief te hebben en den naaste als zichzelf”.

Neemt men ook de psychische factoren als oorzaken voor de psychosen aan en de ervaring leert al te duidelijk, dat zij niet gemist kunnen worden, dan moet ook aan den steun, dien we in den strijd kunnen verkrijgen, een belangrijke plaats ingeruimd worden.

Langen tijd stelde men zich tevreden met de hereditaire praedispositie, waardoor feitelijk het zoeken naar psychische factoren wel wat op den achtergrond geschoven werd. Ik geloof, dat we goed doen uit te spreken, dat van zulk een absoluut gedetermineerd zijn geen sprake is en dat de producten der nieuwere letterkunde in dit opzicht schromelijk overdrijven.

Wel staat het vast, dat men bij nauwkeurig onderzoek steeds meer in de gelegenheid is om op psychische factoren te stooten, die in elk geval van belang, in sommige gevallen de hoofdzaak zijn, bij het ontstaan der psychosen.

Mogen wij als beoefenaars der natuurwetenschappen wel spreken van psychische factoren?

Deze vraag moet telkens opduiken bij den psychiater en terwijl hij bij alle vakken geleerd heeft zooveel mogelijk naar objectieve resultaten te streven, vindt hij hier elementen van geheel anderen aard.

Het heeft vooral ook in den laatsten tijd niet aan schrijvers ontbroken, die zich verzetten tegen het gebruik van wat zij noemen een bijzondere psychologische taal. Laten filosofen, theologen en juristen spreken over bewustzijn, wil, gewaarwording, lust- en

onlustgevoelens, daarmede heeft de natuurwetenschappelijk geschoolde niets te maken. Ook de begrippen „associatie”, „apperceptie” zijn geheel metaphysisch. De psyche moet als de som der reflexen beschouwd worden, het levend organisme heeft een som der reflexen, een psyche, omdat het reageert, het doode organisme reageert niet, heeft daarom geen psyche meer; het organisme heeft een des te grootere som van reflexen, des te meer psyche, hoe meer zenuwbanen het heeft, omdat het des te meer reflexbanen, des te meer reflexmogelijkheden heeft; psychisch ziek is het organisme, dat een van de norm afwijkende reactie vertoont. Aldus Kronthal in zijn „Metaphysik in der Psychiatrie”.

„Il ne suffit pas de penser psychologiquement; il faut encore autant que possible penser physiologiquement et même anatomiquement”. Waarom, zoo vraagt Sollier verder, kan men niet, indien de psychologische taal der spiritualisten en metaphysici overgebracht kan worden in anatomische en psychologische taal, deze laatste termen onmiddellijk gebruiken. Men kan er immers alleen in juistheid bij winnen en het beantwoordt aan het meest verheven doel der psychologie.

In zulke uitspraken zijn de opvattingen weergegeven van die onderzoekers, die de meening verkondigen, dat de psychiater, wil hij wetenschappelijk man blijven, alleen de natuurwetenschappelijke methode mag toepassen.

Anatomie, chemie en bacteriologie, ook de endogene factoren, die men in de heredititeit wil aannemen, kunnen echter alleen verklaringen geven op anatomisch, physiologisch of biologisch gebied, maar zijn machteloos voor het geven van een wetenschappelijk inzicht in de afwijkingen op psychisch gebied. Neuropathologische, physiologisch-chemische, bacteriologische en histopathologische onderzoekingen zijn voor den clinicus van veel gewicht, maar ze fungeeren alleen als hulpwetenschappen.

Hetzelfde geldt nu ook van de experimenteele psychologie. Hier van geeft Ziehen in zijn inaugureele oratie te Utrecht de volgende toelichting, „die psychologie, die niet alleen zuiver-empirisch onderzoekt, maar ook de physiologische methoden, het experiment in den wijdsten omvang, aanwendt en nooit de onmiskenbare parallelbetrekkingen van de zielsprocessen tot de physiologische processen van de hersenen ignoreert”.

Door maat en getal trachtte men vasteren grond onder de voeten te krijgen. Ernst Heinrich Weber is de grondlegger der psychophysische metingsmethoden. Daaronder verstaat men die methoden, welke wetmatige betrekkingen tusschen de quantitatieve verandering der uitwendige zintuigprikkel en de quantitatieve veranderingen van onze opvatting der corresponderende gewaarwording trachten vast te stellen. Door Weber werd de „Methode der Minimaländerungen” toegepast. Fechner en Volkmann namen proeven volgens de „Methode der mittleren Fehler”, Vierordt volgens de „Methode der richtigen und falschen Fälle”. Aan Fechner komt echter de eer toe de theorie dezer methoden te hebben ontwikkeld. Wundt droeg er zeker het meeste toe bij om deze nieuwe tak van wetenschap bekend te maken. De experimenteele psychologie bleef lang het uitsluitend eigendom der physiologen. De Italiaan Buccola begon omstreeks 1880 de experimenteele psychologie in de psychiatrische kliniek toe te passen. Zijn vroege dood bewerkte echter, dat in deze richting niet verder werd gegaan. Vooral door Kraepelin, Sommer en Ziehen zijn deze methoden meer toegepast geworden in de psychiatrische klinieken. Een van de belangrijkste hulpmiddelen daarbij is zeker wel de chronoskoop van Hipp voor de zoogenaamde psychische tijdmetingen. Met den tachistoskoop, een principe op verschillende wijze uitgewerkt, kunnen de omvang der opmerkzaamheid en de „Merkfähigkeit” in getallen en maat worden uitgedrukt.

De „Schriftwage”, het onderzoek naar den eenvoudigen of keuze-reactietijd, de ergograaf en plethysmograaf vinden alle hun toepassing in het psychologisch laboratorium. Sommer vond instrumenten uit om de bewegingen van arm en been in de richtingsbestanddeelen te ontleiden en om de bewegingen van de kniepeesreflex in curven uit te drukken.

Stereoskopie en kinematographie worden toegepast en de phonograaf gaf aan Stransky o. a. reeds interessante resultaten.

Ook de associatie werd met en zonder apparaten bestudeerd.

Men kan daarbij den chronoskoop van Hipp gebruiken voor tijdmeting, hoewel hierbij zeker die groote nauwkeurigheid tot in sigma's wel kan vermeden worden. Men kan het zoogenaamde prikkelwoord toeroepen of laten aflezen zooals o. a. bij het apparaat van Ranschburg geschiedt, men kan ook een bepaalden proefpersoon

de in hem opkomende voorstellingen met of zonder aanknooping aan een gegeven beginwoord laten opschrijven. Deze proeven kunnen meermalen herhaald worden bij dezelfde proefpersonen en op deze wijze krijgt men een belangrijk statistisch materiaal, dat nader bewerkt kan worden. Men kan op zulk een wijze de proeven variëren, dat men de personen in toestanden brengt, die nog binnen de normale breedte liggen, maar die overigens van het normale eenigszins afwijken. De proefpersonen kan men laten honger lijden, den slaap onthouden, meer dan gewonen spier- of geestesarbeid laten verrichten, men kan hun genot- of geneesmiddelen geven en dan nagaan, of er ook veranderingen gekomen zijn in de wijze, waarop de associaties tot stand komen.

Nu mag vooral dit niet vergeten worden, dat bij een groot deel der patiënten het experimenteel psychologisch onderzoek bezwaren oplevert. De psychiatrische kliniek, waar voornamelijk deze experimenten verricht zullen worden, bevat in hoofdzaak acute gevallen en deze geven allerlei moeilijkheden. Sommige patiënten willen zich niet leenen voor het onderzoek om verschillende redenen. En maakt men bij normalen zeer terecht onderscheid tusschen verschillende periodes, waarop onderzocht wordt, dit is nog veel sterker bij de psychosen.

In normale omstandigheden kan men im grossen und ganzen een continuïteit verwachten van de psychische processen, maar in pathologische gevallen ziet men herhaalde malen wisselingen. Men moet dus telkens weer de proeven herhalen op gevaar af, dat juist in een interessante periode de patient onwillig blijkt en de serie proeven een betreurenswaardig hiaat te zien geeft. Bovendien wie weet niet mee te spreken, ervaren zijnde in psychologische onderzoekingen, van de tastbaar onjuiste mededeelingen, die ons verstrekt worden door patienten en die zeer zeker op zich zelf wel van belang zijn, maar toch voor positieve resultaten bedenkelijk moeten genoemd worden. Vooral bij de dementia praecox zullen we meermalen zulke gevallen aantreffen.

Voor het psychologisch experiment zouden we noodig hebben de lijders aan neurasthenie, de psychopathische toestanden, van wie men voldoende belangstelling zou kunnen verwachten voor het experiment, waardoor ook bruikbare resultaten zouden kunnen verkregen worden. Deze lijders zijn echter meestal niet in de klinieken

te vinden, komen wel op de spreekuren der geneesheeren, waar zij natuurlijk niet aan het experiment onderworpen kunnen worden.

En ten slotte, last not least, meer en meer wint de overtuiging veld, dat het aanbeveling verdient, dat de proefpersoon geoefend is in het psychologisch experiment.

Indien het niet hoogst eenvoudige proeven zijn, zooals de associatieproeven bijv., dan is het toch noodig, dat er een zekere oefening voorafgaat. Het kost voor niet weinigen moeite zich in te denken, dat het object van het experiment zijn subject is en zoodra men vergelijkingen maakt met andere proeven, waarbij dit wel geschiedde, is men reeds op gevaarlijk terrein.

Wat de verkregen resultaten betreft, er blijft onzekerheid bestaan. Daarvan kan ik een voorbeeld geven uit mijn eigen onderzoekingen. De vrije woordassociatie was door van der Plaats onder leiding van Winkler op nauwkeurige wijze bestudeerd geworden. Nadat de resultaten dezer onderzoekingen bekend waren, besloot ik deze voort te zetten en de bij krankzinnigen verkregene te vergelijken met hetgeen van der Plaats gevonden had. Ik vond werkelijk belangrijke afwijkingen. Had ik toen reeds mijne onderzoekingen gepubliceerd, dan zou een later onderzoeker gemakkelijk onjuiste gevolgtrekkingen hebben kunnen bespeuren, daar het aantal onderzochte personen door van der Plaats beslist te klein moest genoemd worden. Op verschillende wijze trachtte ik toen de voor het experiment geschikte personen te variëren en toen bleek mij, dat er veel van hetgeen ik oorspronkelijk als pathologisch meende te moeten aanzien, nog binnen de normale breedte moest gerekend worden. Ik kreeg echter eenige kenmerken voor de onderscheiding van enkele ziektevormen. Verder voortgezet onderzoek, en de opnamen in de gestichten geven ons allerlei wisselende ziektevormen, deed mij weer niet zoo zeker zijn in mijn uitspraak, al behoefde ik ook niet terug te nemen hetgeen ik geschreven had. Maar met dat al blijven we ons op onzekeren bodem gevoelen. Wie zegt ons, dat het nog verder voortgezet onderzoek niet tot andere resultaten zal leiden en dat we met nog meer variërende proefpersonen en vooral ook met andere tests niet opnieuw onze conclusies zouden moeten wijzigen.

En om bij de studie der associaties te blijven, welk een verschil tusschen associaties bij niet geoefende proefpersonen en die welke

opgenomen zijn bij hen, die in het psychologisch experiment geoefend zijn. Terwijl men nog een tijdlang meende ook uit de associatietijden belangrijke conclusies te kunnen trekken, o. a. werd door Aschaffenburg waargenomen, in tegenstelling met hetgeen gewoonlijk aangenomen werd, dat de associatietijden bij manie niet verkort waren, leerde het onderzoek van Cordes, waarbij hij alleen proefpersonen had, die geoefend waren in het psychologisch experiment, dat er zooveel meer psychologisch op te merken viel bij de associaties, dat de tijden van geen beteekenis moeten geacht worden.

Bedenkelijk wordt het, zoodra men zulke associatie-experimenten een practische toepassing wil geven. Ik bedoel hier de zoogenaamde „Tatbestandsdiagnostik“, door Wertheimer en Klein ingevoerd. Men meende in staat te zijn door de experimenteele woord-associatie misdadigers te kunnen ontdekken, die het er op gezet hadden zich niet te verraden. De onderzoekingen van Jung e. a. bij de psychosen schenen hlermede in overeenstemming te zijn. Hierbij heeft men zich niet voldoende rekenschap gegeven van hetgeen eigenlijk bij de associatie-proeven gebeurt en verzuimd zich in te denken, dat noch de prikkelwoorden noch de reactiewoorden iets objectiefs kunnen geven. Integendeel men heeft hier, in schijn objectieve proeven verrichtend, een zeer gevaarlijk subjectivisme binnengehaald, terwijl men smalend neerzag op de subjectieve methode der oudere psychologen. Gelukkig zijn er tegenwoordig tal van onderzoekers die nuchter gaan controleeren en men neemt niet meer klakkeloos dat over, wat zich voor experimenteele psychologie aandient. Vooral in Amerika heeft men door het rondzenden van vragenstaten een groote hoeveelheid materiaal verzameld, waarvan de beteekenis echter zeker niet hoog moet worden geacht.

De meest gecompliceerde processen heeft men als object van onderzoek genomen, terwijl er juist op het gebied van de elementaire processen zooveel en vooral nog zooveel kritisch werk te verrichten valt. De enthousiaste voorstanders van de experimenteele psychologie zijn bezig ook het goede, dat er in ligt, door toepassing voor praktische doeleinden, te bederven. Reeds zijn er verscheidene klinici, die niet alleen met de noodige scepsis, maar zelfs met wantrouwen tegenover deze onderzoekingen staan en

Moebius meende zelfs de „Hoffnungslosigkeit aller Psychologie” te moeten uitspreken.

Niet gaarne zou ik echter willen onderschatten hetgeen door Kraepelin in zijn school verricht is geworden. In den 19en Band van de Philosophische Studien is een résumé daarvan te vinden en zijn de proeven opgenoemd, die door hem en zijn leerlingen genomen zijn, tegelijk met een beschouwing over de arbeidscurve. Zoo werden optelsommetjes gemaakt van getallen onder 10, woorden met en zonder beteekenis geleerd, schrijfproeven gedaan enz., telkens onder variërende verhoudingen. Men nam dan de som van de getallen, die opgeteld waren, of van de woorden, die men zich later herinnerde. Deze grootheden werden als ordinaten genomen, terwijl de tijden op de abscis aangegeven werden en op die manier werd een arbeidscurve verkregen. De verschillende processen, werkzaam bij de arbeidscurve, werden nagegaan en zoo vond men, dat waarschijnlijk elk punt van het verloop als de resultante uit 4 componenten moest beschouwd worden.

We hebben n.l. te doen met 1. een vermoeidheidscurve, 2. een associatieve of gewone oefeningscurve. 3. de apperceptiecurve (de Anregungscurve van Kraepelin). 4. de apperceptieve oefenings- of gewenningscurve.

Zulk een resultaat, verkregen uit een groot aantal proeven, is zeker theoretisch wetenschappelijk van groot gewicht.

Men moet echter niet vergeten, dat nog verschillende problemen zouden moeten opgelost worden, wil men werkelijk in staat zijn een betrouwbaren psychischen status praesens te maken. Daarom blijft het van gewicht in die richting verder te werken. Vóór alle dingen moet er echter naar gestreefd worden een aantal proeven bij normale personen van verschillenden rang en stand, leeftijd en levensomstandigheden, te laten voorafgaan. Men staat dan soms, zooals ik reeds meedeelde, aan verrassingen bloot. Interessant zijn ook de resultaten van het onderzoek naar het intellect bij normalen. Mijn onderzoek bij de verpleegsters gaf te denken, het onderzoek van Ernst Rodenwaldt bij 174 recruten overtrof alle verwachtingen. Bij het groot aantal eenvoudige vragen (167), die daar gesteld werden en onbeantwoord bleven, moet ieder ernstig onderzoeker de quaestie onder de oogen zien, of hij niet bijzonder sceptisch moet zijn, zoodra hij onbeantwoorde vragen laat gelden als defect-verschijnselen.

Het experimenteel onderzoek heeft, en dit wordt tegenwoordig steeds meer erkend, zijne grenzen, ook afgezien van de psychopathologie. De experimenteele methode heeft reeds belangrijke bijdragen geleverd en zal, naar we verwachten mogen, nog vele andere geven, maar zij blijft hulpmiddel voor de psychologie.

De psychologie, „de wetenschap van de onmiddellijke ervaring” volgens Wundt, is fundamenteel gescheiden van de natuurwetenschap. „Wie op de hoogte der psychologie moet komen”, aldus Lipps, „moet worden als de kinderen, hij moet eigenlijk alles vergeten, wat hij op andere gebieden geleerd heeft. Alle andere wetenschappen houden zich bezig met objecten, die van het ik onderscheiden zijn, de psychologie en zij alleen heeft met dit ik te doen”.

Het denken ontdekt de wetten in de natuurwetenschap, doet het evenzoo in de psychologie.

Hetgeen door de ziel wordt beleefd, moet object van de geconcentreerde opmerkzaamheid worden, er moet vergeleken, onderscheiden, in elementen gesplitst en naar relaties gezocht worden. Nu is het echter ongetwijfeld waar, dat daaraan moeilijkheden verbonden zijn. Er moet een tijd van oefening voorafgaan, wil men niet allerlei stoornissen zien optreden. Eerst bij voldoende oefening zullen deze stoornissen zoo gering mogelijk zijn. Het eigenaardige van de psychische processen is, dat ze niet blijvend zijn, het karakteristieke is juist, dat ze vluchtig en vergankelijk zijn. Gebruikt dus de psycholoog de introspectieve methode, dan kan hij alleen op de processen letten en niet tegelijk vergelijken, onderscheiden en analyseeren. Er blijven echter herinneringsbeelden over, daardoor is men in staat zijn blik terug te wenden, er blijven primaire beelden over, die zich onmiddellijk aansluiten aan hetgeen beleefd is en secundaire, die eerst na een tusschentijd optreden. De retrospectie vindt dan plaats, die de fundamenteele methode in de psychologie moet genoemd worden. (Pfänder). Nu is het zeker mogelijk en het ligt zelfs voor de hand dit tegen te werpen, dat er bewustzijns-vervalschingen optreden. Om zich dus hoofdzakelijk te bepalen tot de pas afgeloopen processen, moet een periode van oefening voorafgaan. Het subjectieve in deze methode is daarbij dit, dat de processen door het subject zelf beleefd zijn en men kan tegenover zulke processen even goed objectief staan als tegenover de materiële processen.

Van het bewustzijnsleven van anderen hebben we alleen kennis door „Einfühlung”, die door Lipps aldus nader toegelicht wordt: „Indem ich den Gegenstand apperzipiere, erlebe ich als von ihm herkommend oder in ihm, als apperzipiertem, liegend, einen Antrieb zu einer bestimmten Weise des inneren Verhaltens. Diese erscheint als durch ihn gegeben, mir von ihm mitgeteilt”. We weten van anderen niet onmiddellijk op grond van zintuiglijke waarneming. We zien noch hooren het gevoelen, voorstellen, willen van een ander, en het individu, dat voorstelt, voelt, enz. Maar we beleven het in ons. We kennen onze eigene levensuitingen en weten uit ervaring, wat daarin zich uit, en nu concludeeren we, dat ook in de vreemde levensuitingen hetzelfde gebeurt.

Met groote reserves zijn voor de studie der psychologie ook de beschrijvingen van dichters en kunstenaars te gebruiken; met name zijn hier Shakespeare en Goethe te noemen, die ook voor den wetenschappelijken psycholoog belangrijke bijdragen geleverd hebben.

Hier zij nog uitdrukkelijk er op gewezen, dat ook de psychologie van de H. Schrift voor ons een groote beteekenis heeft. De ervaring van de geloovigen heeft reeds eeuwen lang aangetoond, dat in den Bijbel aangetroffen woorden beschrijvingen van die toestanden, die de zelfwaarneming als ware moet erkennen (speciaal in de Psalmen).

Voeg hierbij nog de studie der Völkerpsychologie, waarvoor Wundt zulke belangrijke bijdragen leverde en de gemeenschapspsychologie en we meenen daarmede de richting te hebben aangegeven, waarin de wetenschappelijke studie der psychologie zich heeft te bewegen. Zulk een studie is, dat spreekt vanzelf, geheel iets anders, dan de praktische menschenschennis, waarover ik in het begin sprak. Daarvoor behoeft men slechts de werken van Lipps en Wundt te bestudeeren.

Het belang van deze studie voor de psychiatrie staat of valt echter met de betrekking, die men aanneemt tusschen psychologie en psychopathologie. Wil men een psychologische opvatting van abnormale psychische toestanden verkrijgen, dan moeten we de betrekkingen tot het normale psychische leven zoeken, er kan zijn een versterking, een vermindering, een verdwijnen van hetgeen normaal gevonden wordt. Kunnen we dit verband niet vinden, dan is ook de verklaring van de abnormale psychische toestanden eenvoudig onmogelijk geworden.

Het onderzoek van slaap-, droom- en hypnotische toestanden kan belangrijke bijdragen leveren.

De nauwkeurige analyses van overgangstoestanden, zooals we die bij Janet vinden van hysterische, dwang- en psychasthenische toestanden, zijn in dit opzicht van het hoogste gewicht, ook vanwege het verband met ernstiger toestanden, als met name de *dementia praecox*. Ook wijzen we in 't bijzonder op de uiteenzettingen van Marro en Stanley Hall over de psychologie van de puberteit, ook weer in verband met de *dementia praecox*.

Al meenen we dus principiëel te moeten aangeven, dat deze richting door de psychopathologie moet worden ingeslagen, we willen ons niet verhelen dat er voetangels en klemmen op dit gebied liggen en juist de allerlaatste tijd levert ons daarvan voorbeelden. Ik bedoel de richting Freud-Jung. Voor vele onderzoekers uit den laatsten tijd zijn de beschouwingen van Freud een openbaring geweest. Zijne „Studien über Hysterie” te samen met Breuer uitgegeven, zijn „Traumdeutung” ook vooral, zijn voor de adepten van Freud het begin van een nieuwe aera op psychopathologisch gebied, waardoor we in staat zullen zijn veel beter dan vroeger tot het wezen van verschillende toestanden door te dringen. Een sexueel psychisch trauma, op jeugdigen leeftijd verkregen, daarna echter vergeten, zou in zijne affektnawerking de hysterie doen ontstaan. De taak van den therapeut is dit affekt te doen „abreagiren”, door psychoanalyse wordt het vergeten trauma herinnerd. Nu komt het mij voor, dat er, naast veel praktische menschenkennis, zooveel subjectiviteit in den slechten zin van het woord bij de verschillende analyses van Freud en zijne leerlingen te vinden is, dat het noodig is in dit verband hierop te wijzen. We hebben in zeer vele gevallen bij deze analyses met gewaagde, vaak zelfs onwaarschijnlijke hypothesen te doen en ik geloof, dat we in het belang van onze wetenschap niet genoeg daartegen kunnen waarschuwen. Jung maakt het eigenlijk niet veel beter door zijne associatie-experimenten in dienst van de Freudsche psychologie te stellen. Nu krijgen deze onderzoekingen, in schijn tenminste, een min of meer exacten bodem en ik ben overtuigd volgens mijne ervaring, dat men, geheel onbevooroordeeld zijne onderzoekingen instellend, met de associatie-experimenten tot andere conclusies moet komen. Dat er „gefühlsbetonte Komplexe” zijn, die van het hoogste gewicht geacht moeten worden, is vol-

doende bekend en de verliefdheid, psychologisch aangegeven als eene physiologische paranoia of ook als Komplexbesessenheit is daarvan het algemeen bekende voorbeeld. „Waren we niet in de gelegenheid om in de ziel van een normaal mensch, die verliefd is, in te dringen, dan zou zijn „Benehmen” ons hysterisch of katatonisch voorkomen”.

De complexen leiden een min of meer zelfstandig bestaan; het zijn „kleine Sekundärseelen, die ihre eigenen affectiven Wurzeln im Körper haben, mittels deren Sie immer wach bleiben”. Het is juist de taak der psycho-analyse deze complexen te vangen, zonder dat het ik daartegen iets kan doen.

De activiteit van de ziel wordt op deze wijze geheel op den achtergrond geschoven. Aan het bewustzijn als eenheid kan daarbij onmogelijk worden vastgehouden

Bij de opvattingen van Freud-Jung moest ik wat langer stil staan ter waarschuwing. Onze tijd begon rijp te worden voor reactie, overtuigd van het weinige, dat men van de andere richtingen verwachtte. Niet opgeleid in de psychologie kon men nagaan, wat Freud en Jung gaven, zooals iedere leek dit ten slotte kan. In de „Psychopathologie des Alltagslebens” (vergeten, verspreken enz.) staan enkele voorbeelden, die men, wanneer men zichzelf controleert, moet bevestigen, daarnaast echter verschillende andere, die zoo gekunsteld zijn, dat zij alleen pleiten voor de scherpzinnigheid en de phantasie van den schrijver. Het behoeft echter niet te verwonderen, dat de genoemde richting succes heelt, bij Wundt en Lipps is meer nadenken noodig.

Subjectivistisch zou ik ook de methode Dubois willen noemen, die in den laatsten tijd vaak bij de behandeling van zenuwziekten wordt gebruikt, (de zoogenaamde „traitement moral”).

Langzamerhand komt men er zelfs toe ook bij de psychosen deze methode toe te passen. Leest men de beschrijvingen, dan is alles zoo eenvoudig mogelijk en dat is m. i. juist het gevaarlijke van deze richting. In de gegeven voorbeelden, die met smaak voorgedragen worden en zich prettig laten lezen, vindt men het peil bijna nooit hooger dan de leek het ook kan bereiken. Willen we geen decepties hebben, veel sterker nog dan bij de electro- en hydrotherapie of bij de hypnose, dan dient vooral in dit opzicht buitengewone voorzichtigheid in acht te worden genomen. In Nederland

doen we de treurige ervaring op, dat de kwakzalvers bloeiende zaken drijven. Onder die kwakzalvers zijn er velen met praktische menschenkennis en gaan we terug naar de vroegere periode, naar de periode van de praktische menschenkennis zonder wetenschappelijke psychologie, dan is het zoo goed als zeker, dat teleurstelling ons deel zal moeten zijn.

Ik stel me den gang van zaken aldus voor, de psychiater zij vóór alles clinicus, het klinisch onderzoek moet de voornaamste plaats blijven innemen. Wat door Wernicke en zijne leerlingen Bonhoeffer, Heilbronner, Liepmann, op klinisch gebied gegeven werd, is van veel gewicht voor de wetenschap. Nauwkeurig observeeren is hierbij noodig, gepaard met het gebruik van methoden, die zoo eenvoudig mogelijk moeten zijn.

In de eerste plaats komen hiervoor de klinieken in aanmerking en in de tweede plaats de gestichten, waar tot heden toe door het groote aantal patiënten, aan de gestichts-geneesheeren toevertrouwd, en de geringe „Anregung”, belangrijke problemen, waarvan ik met name de onderscheiding der dementieën wil noemen, grootendeels onopgelost bleven. De fijnere methoden van onderzoek zullen voornamelijk voor de laboratoria der klinieken gereserveerd moeten blijven, terwijl het histopathologisch onderzoek met eenige moeite ook in de gestichten kan plaats vinden. Men moet echter voor oogèn blijven houden, dat men aan de natuurwetenschappelijke methode alleen niet genoeg heeft, al kost het kracht, dit weet ik bij eigen ervaring, tot die erkenenis te komen, in verband met de opleiding, die we genoten hebben. Voor een juist inzicht in de psychopathologie dienen we de psychologie wetenschappelijk te beoefenen. De „Psychologie ohne Seele” is geen psychologie in den waren zin des woords.

Zou ik dus een antwoord moeten geven op de in den aanvang gestelde vraag, dan zouden we die vraag niet direct bevestigend kunnen beantwoorden. Maar we zijn niet zonder moed voor de toekomst. We hebben ook in Nederland een reeks van werkers op dit gebied, die vóór alle dingen de wetenschap hoog willen houden. Daarbij is echter noodig, dat men zich klaar bewust is, welk doel men bereiken wil en welke wegen men bewandelen moet.

Mijne Heeren Directeuren en Curatoren!

Het vereerend vertrouwen, door U in mij gesteld, schonk mij de gelegenheid den wensch van mijn hart vervuld te zien, mij geheel te kunnen wijden aan het deel der wetenschap, dat mij dierbaar geworden is. Ik besef levendig, dat deze benoeming voor U bezwaren en moeilijkheden meebrengt, die nog vermeederen zullen, nu eenmaal de eerste stap op dezen weg gedaan is en na verloop van tijd ook andere zullen moeten volgen. Maar ik weet ook, dat U, door het geloof gesterkt, de moeilijkheden zult trotseeren en het mag zeker een daad van geloofsmoed genoemd worden, wat door velen onmogelijk werd geacht. Van mijne zijde besef ik vooral in eene ure als deze, welk een groote verantwoordelijkheid ik op mij heb genomen en ziende op de bergen bezwaren in de toekomst, kwam nu en dan het verlangen bij mij boven terug te keeren naar de rustige omgeving, die ik verlaten had. Zeer hoop ik, dat ik de verwachting, die U van mij koestert, niet beschamen mag, aan ijver om de mij opgelegde taak naar de gaven en krachten, mij geschonken, te vervullen, zal het mij niet ontbreken.

Mijne Heeren Professoren!

Een bange vreeze bekruipt mij, nu ik waardig gekeurd ben in Uw midden plaats te nemen. In Uwen kring toch zie ik voortreffelijke geleerden, wier namen in de omgeving, waarin ik opgevoed werd, steeds met groote eere genoemd werden, en die ik reeds had leeren hoogschatten, nog voordat ik Uwe groote gaven ook maar voor een deel kon waardeeren. Het zal U dan ook niet vreemd voorkomen, dat ik mij meer als Uw leerling dan als Uw ambtgenoot zal beschouwen en eerst dan zal er iets van die vreeze verdwijnen. De welwillendheid, waarmede Gij allen mij zijt tegemoet gekomen, heb ik met dankbaarheid ontvangen. Meermalen zal ik Uwe hulp en Uwe voorlichting van noode hebben. Gij zult mij die wel willen schenken. Ik stel mij niet tevreden alleen beoefenaar der exacte wetenschappen te zijn, mijn speciaal vak geeft contact met de geesteswetenschappen, waardoor ik mij niet geheel

geïsoleerd behoef te gevoelen. Dat ik met enkelen uwer reeds lang door banden van vriendschap verbonden ben, maakt dat ik mij niet geheel als vreemdeling behoef te beschouwen.

Het is mij een voorrecht en eere tevens U, *Hooggeleerde Winkler*, bij deze plechtigheid tegenwoordig te zien. Hoewel we principiëel in verschillende opzichten uiteengaan, is er toch anderzijds veel, dat ons samenbindt en van deze plaats dank ik u, dat Gij, wanneer Gij daartoe in staat waart, met raad en daad mij ter zijde hebt gestaan en hoewel ik niet meer uw leerling kon zijn, toch hadt Gij voor mij de welwillendheid van een leermeester en nooit kwam ik tevergeefs bij U om hulp. Mogen we met hetzelfde doel voor oogen op dezelfde wijze kunnen samenwerken, als we dit reeds in verschillende besturen zoovele jaren gedaan hebben.

Mijne Heeren Leden van het Bestuur van de Vereeniging tot Christelijke verzorging van Krankzinnigen.

Het vorige jaar schreef ik het volgende: Volgens de verslagen in de dagbladen zijn er in de Vereeniging tot Christelijke verzorging van krankzinnigen stemmen opgegaan om tot de oprichting van een eigen kliniek te geraken. Mochten deze plannen verwezenlijkt worden, dan zou aan deze Vereeniging de eer toekomen, dat zij den eersten stap gedaan had in de goede richting voor de opleiding van aanstaande psychiaters en voor de tweede maal een daad verricht had, die aan de psychiatrie in Nederland beslist ten goede moet komen. Weinig vermoedde ik, dat dit reeds zoo spoedig tot vervulling zou komen. Eerst hebt U getoond voor de verzorging der krankzinnigen het beste te willen, nu gaat U weer vooraan, waar het geldt ook het wetenschappelijke gedeelte van onze taak hoog te houden. De hoogleeraarsbenoeming zou niet mogelijk geweest zijn zonder uw krachtig initiatief. Ik weet, dat de benoeming tot Directeur van de op te richten kliniek voor mij een groote verantwoordelijkheid zal meebrengen, dat het ook echter aan uwe hulp niet zal ontbreken. Zonder Uw krachtigen steun, Hooggeachte voorzitter van het bestuur, Hooggeleerde Lindeboom, zouden

we nog niet in zulk een vergevorderd stadium zijn, wat de kliniek betreft. Ik heb geleerd de kracht te bewonderen, die er van Uw persoon uitgaat, zoodra een zaak eenmaal Uwe sympathie heeft.

Mijne Heeren Geneesheeren en oud-Geneesheeren van de Vereeniging.

Bijna 12 jaren heb ik met U dezelfde Vereeniging gediend. Ik acht mij gelukkig, dat ik nog telkens in de gelegenheid zal zijn in contact met U te blijven, het kliniekleven moet voeling blijven houden met het gestichtsleven, blijft mij geheel als een der Uwen beschouwen. U, zeer geleerde Schermers, dank ik voor hetgeen Gij voor mij waart toen we nog gemeenschappelijk werkzaam waren en Gij, wanneer Gij maar eenigszins kondt, mijn wetenschappelijk streven met woord en daad hebt gesteund.

Mijne Heeren Studenten !

Het is misschien wel wat gewaagd een woord tot U te richten. Toch mag ook deze goede gewoonte niet achterwege blijven. Het is toch bekend, dat de belangstelling in biologische vraagstukken steeds grooter wordt en mij is opgedragen de algemeene biologie voor U te behandelen. Daardoor ben ik niet gebonden aan de studenten in de geneeskunde, en kan ik een grooteren kring bereiken. Voor de aanstaande artsen zal de algemeene psychiatrie bestemd zijn, naar we hopen mogen in den volgenden cursus tegelijk met de speciale psychiatrie en de neurologie en demonstratie van patienten, terwijl nu reeds gelegenheid tot bijwoning der polikliniek zal gegeven worden.

Aan hen, die spèciaal de psychiatrie en neurologie bestudeeren willen, zal ik zooveel mogelijk bijzondere hulp bieden en liefde trachten in te boezemen voor deze vakken, die het ten volle verdienen.

Dat ik U, mijn Vader, onder mijn toehoorders mag zien, is mij een oorzaak van dankbaarheid en van vreugde.

IK HEB GEZEGD.

3 0000003115635

3 0000 00311 5635